

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 19 (2008)

Επιχειρηματική ηθική

Οι εκλογές, η επόμενη μέρα και η ευθύνη των διανοουμένων

Νίκος Παναγιωτόπουλος

doi: [10.12681/sas.671](https://doi.org/10.12681/sas.671)

Copyright © 2015, Νίκος Παναγιωτόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Παναγιωτόπουλος Ν. (2015). Οι εκλογές, η επόμενη μέρα και η ευθύνη των διανοουμένων. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 19, 267-271. <https://doi.org/10.12681/sas.671>

Οι εκλογές, η επόμενη μέρα και η ευθύνη των διανοουμένων

Νίκος Παναγιωτόπουλος*

*Δεν διαβάζω εφημερίδα εδώ και πέντε χρόνια.
Γιατί να διαβάσω; Αφού δεν καταλαβαίνω τι γίνεται.. Άλλοι αποφασίζουν.
Το μόνο που με ενδιαφέρει είναι να βγάλω κανένα φράγκο με το ταξί μου,
να έχω να τρώω και να πίνω... και καμιά κοπελίτσα να τραβιέμαι...
Να σου πω..., λέω να το πουλήσω το ταξί,
να πάω να φτιάξω καμιά δουλίτσα σε κανένα νησί και ν' αράξω...
Ν' αράξω κάπου να κοιτώ τη θάλασσα
αγκαλιά με τη γυναίκα μου για όλη μου τη ζωή.
Αυτό θέλω, να φύγω...
αυτό θέλω στη ζωή μου, δεν μπορώ άλλο τον πόλεμο.*

Οδηγός-ιδιοκτήτης ταξί, 32 χρονών, απόφοιτος Λυκείου

Ένα από τα μείζονα πολιτικά γεγονότα που αναδύθηκαν τόσο από τον τρόπο προκήρυξης των εκλογών, το επίσημο πολιτικό τους 'περιεχόμενο' και τον τρόπο νομιμοποίησης και διεξαγωγής τους, όσο και από τον τρόπο διαχείρισης των αποτελεσμάτων τους, ήταν αυτό της επίσημης πλέον, θεσμικά επενδυμένης, επικύρωσης του νέου ορισμού της πολιτικής, ο οποίος έχει εδώ και καιρό πρακτικά εγκαθιδρυθεί: η πολιτική, όπως αυτή προσδιορίζεται τουλάχιστον από τα λεγόμενα κόμματα εξουσίας, δεν είναι τίποτε περισσότερο, όπως έλεγε ο P. Champagne, από έναν χώρο μέσα στον οποίο οι πολίτες υπάρχουν ως στοιχεία σφυγμομετρήσεων, αυτών των νέων 'εργαλείων ορθολογικής χειραγώγησης', και ως τηλεθεατές που κοιτούν στην τηλεόραση τους συναινετικούς αγώνες που εκτυλίσσονται στο όνομά τους μεταξύ των διαφόρων φυλών ενός πολιτικού κόσμου που υπακούει μόνο στις ενδογενείς του συγκρούσεις, και των οποίων θεμελιώδες διακύβευμα αποτελεί ο τρόπος αναπαραγωγής του.

Είναι γνωστό πως ο μετασχηματισμός αυτός του ορισμού της πολιτικής αποτελεί το δομικό αποτέλεσμα της αλλαγής του πολιτικού πεδίου. Μιας αλλαγής η οποία προκλήθηκε από την εμφάνιση και ανάπτυξη στο εσωτερικό του πολιτικού χώρου σχετικά αυτόνομων πεδίων κοινωνικών φορέων (πολιτικοί συντάκτες και αναλυτές, ειδικοί σφυγμομετρήσεων και πολιτικής επικοινωνίας κ.ά.) τα

* Av. Καθηγητής Κοινωνιολογίας, Πανεπιστήμιο Κρήτης, nikoran1@otenet.gr.

οποία, καθένα με τον τρόπο του, τα συμφέροντά του και τα ειδικά διακυβεύματά του, συμμετέχουν λιγότερο ή περισσότερο άμεσα στο πολιτικό παιχνίδι μετασηματίζοντας την πολιτική δραστηριότητα. Και αυτό είναι γνωστό όχι μόνο στους έγκριτους κοινωνικούς επιστήμονες αλλά και σε όλους αυτούς οι οποίοι γνωρίζουν πρακτικά –δηλαδή, στο πετσί τους– πως τα κόμματα αυτά, στη σημερινή κατάσταση του καταμερισμού της πολιτικής εργασίας, τείνουν να παράγουν και τη ζήτηση και την προσφορά θέτοντας, με δική τους ευθύνη, σε αμφισβήτηση τη σχέση της αντιπροσώπευσης που εγκαθιδρύεται με την κάθε εκλογική αναμέτρηση.

Μέσα στο πλαίσιο των τελευταίων εκλογών και της διαχείρισης των αποτελεσμάτων τους εμφανίζεται, άλλη μια φορά, απολύτως κοινωνικά αναγκαία η *διαμόρφωση όρων παραγωγής δράσεων και έργων με στόχο την εξάλειψη των πλαστών προβλημάτων* ή των κακώς διατυπωμένων προβλημάτων, έργων και δράσεων με σκοπό την ανέλκυση και προβολή όλων αυτών των προβλημάτων που δεν έχουν πρόσβαση στη διατύπωση και, ακόμη λιγότερο, στον δημόσιο χώρο. Πράγματι, πρόκειται για μια ευθύνη η οποία παίρνει σημαντικές διαστάσεις σήμερα που η παραγωγή των πολιτικών προβλημάτων ανήκει στους ‘δοξόσοφους’, στα νέου τύπου μαντεία και τους σημερινούς ‘λαοφόρους’ που τα υπηρετούν, δηλαδή σε αυτούς τους ‘μόνιμους προσηλυτιστές’ που μας κάνουν να πιστεύουμε πως ο ‘λαός’ μιλά, πως ο ‘λαός’ δεν σταματά να μιλά και να ενδιαφέρεται για όλα αυτά τα σοβαρά ζητήματα που οι ίδιοι εκφωνούν δημοσίως και επισήμως υπό μορφή λόγων ικανών να μπορούν να ειπωθούν και να ξαναειπωθούν αφού, στην πραγματικότητα, σπανίως λένε κάτι.

Η περίπτωση, λοιπόν, των τελευταίων εκλογών αλλά και των ενθαρρυντικών, υπο μία έννοια, αποτελεσμάτων τους, μας δίνει την ευκαιρία να θυμηθούμε πως βασική διάσταση αυτών των όρων αποτελεί η *υπεράσπιση του ρόλου των διανοομένων* (επιστημόνων, συγγραφέων, καλλιτεχνών...) και, ιδιαίτερα, εκείνης της διάστασης του έργου τους η οποία έχει να κάνει με την αποκάλυψη όλων των μηχανισμών συμβολικής βίας που ασκούνται μέσα και μέσω της πολιτικής: όλων αυτών των μηχανισμών οι οποίοι έχουν ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, την απόκρυψη, από τη μια μεριά, του γεγονότος ότι αυτό το οποίο δεν τίθεται ποτέ σε διερώτηση είναι η παραγωγή των προβλημάτων που τίθενται στον ‘λαό’, και, από την άλλη μεριά, της τεράστιας άλεκτης και ανονόμαστης ζήτησης αναφορικά με προβλήματα και ζητήματα που δεν τίθενται: όπως αυτά της εργασίας, του καταμερισμού της εργασίας, του νοήματος της εργασίας στον οικονομικό κόσμο, της αναπαραγωγής των κοινωνικών θέσεων, της περιβαλλοντικής κρίσης, των δομικών αντιφάσεων του σχολικού συστήματος, της κοινωνικής ανασφάλειας και της διαχείρισής της, της θέσης και του ρόλου του κράτους κ.ά. Με άλλα λόγια, σήμερα που η κοινωνικά θεμελιωμένη τεχνοκρατική ψευδαίσθηση η οποία έχει επιτύχει να αντιστρέψει άλλη μια φορά τη ‘φυσική ροή του κόσμου’, θεωρώντας τα άτομα ως μέσα παραγωγής, τον κοινωνικό κόσμο ως εργαλείο

συσσώρευσης και την εργασία ως εργαλείο κατασκευής εργαλείων, κατορθώνοντας να περάσει τις ανάγκες της παραγωγής για τις ανάγκες των παραγωγών, αναδύεται επιτακτικά η ανάγκη να προσδιοριστούν οι όροι οι οποίοι θα επέτρεπαν να τεθούν σε εξέταση οι όροι νομιμοποίησης του κυριάρχου ορισμού των σκοπών που προωθεί η ψευδαίσθηση αυτή, και, κυρίως οι όροι παραγωγής του γεγονότος πως ο ορισμός των οικονομικών σκοπών αποτελεί πάντοτε το αποτέλεσμα μιας σύμβασης, μιας αμφισβήτησης, μιας πάλης μεταξύ ομάδων εμπλεκομένων μέσα σε συγκρούσεις για τους σκοπούς οι οποίοι αποτελούν επίσης και οι ίδιοι συγκρούσεις συμφερόντων. Και, όλα τείνουν να δείξουν πως ένας από αυτούς τους όρους, απολύτως αναγκαίος, είναι, πράγματι, η υπεράσπιση αυτής της διάστασης του ρόλου των διανοουμένων.

Αντίθετα με ό,τι θέλει να μας κάνει να πιστέψουμε το σημερινό μιντιακοπολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο διαχέονται συνεχώς ιδέες χωρίς σκέψη και σκέψεις χωρίς ιδέες, υπάρχει μια σιωπηλή ζήτηση αυτού του ρόλου. Μια ζήτηση που προέρχεται από όλους αυτούς οι οποίοι δεν μιλούν και οι οποίοι εκπροσωπούνται από άλλους που μιλούν γι' αυτούς στο όνομά τους· από όλους αυτούς για τους οποίους παράγονται συνεχώς προβλήματα που οι ίδιοι αγνοούν, στους οποίους μάλιστα επιβάλλεται να παράγουν απαντήσεις σε ερωτήσεις των οποίων αγνοούν την αρχή και τον στόχο. Μια ζήτηση που διαμορφώνεται σιωπηρά από όλους αυτούς που έχουν πλέον συνειδητοποιήσει πως δεν μπορούν να απευθυνθούν σ' εκείνους οι οποίοι, όπως έλεγε ο Karl Krauss, 'όταν μιλούν για ιδεώδη, πιστεύουν και ότι τα διαθέτουν, και μάλιστα πιστεύουν ότι τα διαθέτουν ακόμη κι όταν κάνουν το αντίθετο'. Μια ζήτηση η οποία απορρέει από όλους αυτούς οι οποίοι έχουν πλέον κατανοήσει πως τα αντικείμενα των τυπικά δημοκρατικών διαδικασιών των πολιτικών (οι τελετουργίες της ζωής των κομμάτων, τομείς και τομεάρχες, συνέδρια και συμβούλια, επιτροπές και συντονιστικά όργανα, εκλογές κ.λπ.) και οι τυπικά επιστημονικές διαπιστώσεις της οικονομικής έρευνας των τεχνοκρατών συμβούλων τους δεν αντιμετωπίζουν τις νέες μορφές κοινωνικής δυσφορίας από τις οποίες δεν μπορούν να ξεφύγουν, τις νέες μορφές αλλοτρίωσης που τους κατοικούν αποστερώντας τους, συχνά, και τους όρους και τους λόγους ύπαρξης. Μια ζήτηση η οποία θεμελιώνεται στην εμπειρία όλων αυτών οι οποίοι δεν έχουν δημόσιο χώρο για να εκφράσουν τα προβλήματα τους, οι οποίοι νιώθουν πως κανείς δεν τους ακούει, πως καμιά εξουσία δεν επιμελείται τη δυσφορία που βιώνουν, πως όχι μόνο δεν έχουν τόπο για να μιλήσουν και να εκφραστούν αλλά και ότι δεν υπάρχει τρόπος να εισακουστούν.¹ Μια ζήτηση, τέλος, που προέρχεται από όλους αυτούς οι οποίοι έχουν όλο και περισσότερο την αίσθηση πως αποτελούν πολίτες ενός άξενου κράτους, ενός κράτους το οποίο, κατά βάθος, τους εξαχρειώνει, τους αντιμετωπίζει ως άσχετη δύναμη, αν όχι ως εχθρική, καθώς δεν αποσκοπεί στη φιλία τους, καθώς δεν τους ζητά τίποτε άλλο πέρα από την υποχρεωτική συνεχή επαφή με τις εφορίες των οικονομικών του υπηρεσιών· κοντολογίς, ενός κρά-

τους το οποίο, σε κάθε περίπτωση, δεν τους ζητά την αφοσίωσή τους σε μια συλλογική οργανική αλληλεγγύη και τον ενθουσιασμό τους σε μια καθολικά αναγνωρισμένη συλλογική προσπάθεια.

Υπό μία έννοια, αυτό ήταν ίσως και το πολιτικά ενδιαφέρον στις τελευταίες εκλογές και στον 'πολιτικό' τρόπο διαχείρισης της επόμενης μέρας. Μια επιπλέον ευκαιρία πρακτικής συνειδητοποίησης της αναγκαιότητας παραγωγής έργων και παρεμβάσεων με στόχο τη ριζοσπαστική κριτική των σημερινών μορφών διάχυσης της πληροφορίας και της επεξεργασίας πολιτικών προταγμάτων και συλλογικών προθέσεων, με στόχο την απελευθέρωση χώρων που θα επιτρέπουν την ανάδυση του ανέκφραστου, με στόχο την αποκάλυψη των μηχανισμών οι οποίοι και επιτρέπουν την πρακτική ακύρωση της πολιτικής ευθύνης για την 'ηθική κατάπτωση του κράτους με τη διπλή έννοια της λέξης, της απώλειας του ηθικού και της ηθικής', και επιβάλλουν τη συλλογική παραγνώριση της ακύρωσης αυτής.

Μια τέτοια κριτική θα μπορούσε να υποχρεώσει τους πολιτικούς των μέτρων για όλους και για πάντα να μην ξεχνούν ή να αγνοούν, από τη μια μεριά, πως σε αντίθεση με τα δικά τους επιχειρήματα που έχουν στόχο να πείθουν ή να μεταπειθούν, ο ρόλος των επιστημονικών επιχειρημάτων είναι, μεταξύ άλλων, να απομακρύνουν εσφαλμένες ιδέες και προκαταλήψεις, και, από την άλλη, πως οι όροι που τους επιτρέπουν να ζήσουν από και για την πολιτική τους ωθούν να προβάλλουν στο αντικείμενο της διαχείρισής τους τη σχέση τους με το αντικείμενο, με αποτέλεσμα να ξεχνούν *εκείνω ου τέχνην εστί*.

Τα έργα και οι παρεμβάσεις που θα γεννήσει αυτή η ριζοσπαστική κριτική στην κατεύθυνση της απελευθέρωσης χώρων που θα επιτρέπουν την ανάδυση του ανέκφραστου, θα μπορούσαν να αποτελέσουν σημαντική συμβολή στην επίλυση του προβλήματος της ανισότητας στην πρόσβαση στην παραγωγή προσωπικής γνώμης, δηλαδή, του προβλήματος της άνισα κατανεμημένης εξουσίας που διαθέτει κάποιος για να παράγει μια σαφώς εκπεφρασμένη γνώμη, πράγμα που αποτελεί προϋπόθεση *sine qua non* για την πρόσβαση στην ουσιαστική άσκηση των δικαιωμάτων του πολίτη σε μια δημοκρατική κοινωνία.²

Και *είναι*, πράγματι, ο καιρός τέτοιων παρεμβάσεων που θα μπορούσαν να επιτρέψουν στους πολίτες να συμβάλλουν πραγματικά στην παραγωγή πολιτικών λόγων και δράσεων, ο καιρός της απομάγευσης της πολιτικής, της συνεχώς αυξανόμενης συλλογικής τάσης αδρανούς απογοήτευσης για τη πολιτική η οποία, όπως σημείωνε ο Pierre Bourdieu, 'τείνει να είναι πλέον σχεδόν μεταφυσική'.

Σημειώσεις

1. Πρόκειται για όλα αυτά τα προβλήματα, για όλες αυτές τις κρίσεις και τις κοινωνικές δυσφορίες που τα προβλήματα αυτά γεννούν και τα οποία δεν έχουν κατορθώσει ακόμη να εκφραστούν ρητά και να επιβληθούν συστηματικά στον χώρο κατασκευής της νόμιμης, δημόσιας, πολιτικής και κοινωνικής προβληματικής εξαιτίας τόσο της, σχετικά αποτελεσματικής, ουδετεροποιητικής πολιτικής εργασίας των πολιτικών οργανισμών όσο και της υστέρησης που χαρακτηρίζει τις νοητικές κατηγορίες αξιολόγησης των φορέων κατασκευής της 'κοινής γνώμης', γεγονός που έχει ως άμεσο αποτέλεσμα την εκκίνηση, εδώ και καιρό, μιας κρίσης απειροσώπησης (με όλες τις έννοιες του όρου) και εκπροσώπησης. Η τελευταία αυτή κρίση απορρέει από την αδυναμία ευρύτερων κοινωνικών στρωμάτων να εκφράσουν ή να αναγνωρίσουν την ταυτότητα των προβλημάτων τους στις υπάρχουσες πολιτικές αντιπροσωπεύσεις. Τα στρώματα αυτά, συμπεριλαμβανομένου και μέρους της παραδοσιακής πελατείας των αριστέρων κομμάτων, έχουν την αίσθηση πως οι κοινωνικές δυσφορίες που βιώνουν δεν εισακούονται, δεν τυχάνουν της δέουσας προσοχής και αναγνώρισης που θα όφειλαν από όλους αυτούς που έχουν τον λόγο και τα μέσα να έχουν τον λόγο και, ειδικότερα, από τον πολιτικό κόσμο ο οποίος κλείνεται όλο και περισσότερο στον εαυτό του απασχολούμενος με τα παιχνίδια και τα διακυβεύματα της αναπαραγωγής και του τρόπου αναπαραγωγής του. Γι' αυτά τα στρώματα, το σημερινό κράτος παραβαίνει όλο και πιο συχνά, όλο και πιο συστηματικά, την ιερή οφειλή του 'έθνους απέναντι στα μέλη του'. Δεν είναι, μάλιστα, καθόλου τυχαίο πως για τα πιο διαφορετικά προβλήματα η δυσφορία επικεντρώνεται στο ζήτημα των ξένων. Έχει παρατηρηθεί πως μέσω του υπερτονισμού, τελευταία, του εθνικού και του πατριωτικού σε αντίθεση με το 'ξένο', εκφράζεται η θέληση να επιβεβαιωθεί ο έλεγχος του επιμερισμού πηγών κοινωνικής και οικονομικής ενέργειας που ανήκει στο κράτος, καθώς και η αξίωση να δοθεί μια προτεραιότητα στους 'καθαρούς Έλληνες'. Και υπάρχουν πολλοί πλέον δείκτες που πείθουν πως αυτή η πολύ βαθιά δυσaréσκεια τείνει να μετασχηματισθεί σε συστηματικό πολιτικό αντικείμενο μιας δημαγωγικής πολιτικής η οποία επιδιώκει να νομιμοποιηθεί και να παγιωθεί εκμεταλλεύομενη τη μνησικακία ή την απογοήτευση που γεννά αυτή η εμπειρία της κοινωνικής, ατομικής ή συλλογικής, συρρίκνωσης (βλ. Α. Πανταζόπουλος (2005). 'Ο λαϊκισμός της Δεξιάς, το φαινόμενο της αποχής, η Νέα Δημοκρατία και ο ΛΑΟΣ πριν και μετά τις ευρωεκλογές', στο Χ. Βεναρδάκης (επιμ.), *Η κοινή γνώμη στην Ελλάδα 2004. Εκλογές, κόμματα, ομάδες συμφερόντων, χώρος και κοινωνία*, Αθήνα: Ινστιτούτο VPRC/Σαββάλας, σ.141-163). Και όλα δείχνουν πως η πολιτική και κοινοβουλευτική μονιμοποίηση αυτής της επικίνδυνης λαϊκίστικης και δημαγωγικής πολιτικής έχει πολλές πιθανότητες και, κυρίως, ευκαιρίες καθώς διαιωνίζεται η εγκατάλειψη των διεθνιστικών αρχών από την πολιτική και συνδικαλιστική εκπαίδευση σε συνδυασμό με τη θορυβώδη σιωπή μεγάλου μέρους της διανόησης και της επιστημονικής κοινότητας, αποτέλεσμα της αυξανόμενης ετερονομίας των χώρων αυτών που παράγει η τυραννική επικυριαρχία του οικονομικού επί του πολιτισμικού. Βλ. Νίκος Παναγιωτόπουλος, επιμ., (2003). *Αγορά και Πολιτισμός. Για την αυτονομία της πολιτισμικής παραγωγής*, Αθήνα: Πατάκης.

2. Πιερ Μπουρντιέ (2005). *Η επιστήμη και οι κοινωνικές της χρήσεις*, επιμέλεια-επίμετρο Νίκος Παναγιωτόπουλος, μτφρ.-πρόλογος, Μαρία Θανοπούλου, Αθήνα: ΕΚΚΕ-Πολύτροπο.